

Čakavska akcentuacija u sinkroniji i dijakroniji

(Keith Langston: *Čakavian Prozody, The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*, Slavica, Bloomington, Indiana, 2006.)

Američki slavist Keith Langston, sljedbenik slavista Edwarda Stankiewiczza, u svojim dosadašnjim radovima u prvom redu produbljuje spoznaje o čakavskoj akcentuaciji unutar metričke fonologije i tumači čakavštinu kao sustav s visinskim naglaskom.

Knjiga *Čakavian Prozody, The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*, objavljena 2006., rezultat je njegova dugogodišnjega predana zanimanja akcenatskim obrascima u govorima čakavskoga narječja i istraživanja koje je proveo za potrebe svoje doktorske disertacije.

Prvomu poglavlju knjige prethode karte temeljene na Brozovićevim kartama čakavskoga narječja i ranoga prostiranja čakavštine, karti gradišćanskih čakavskih govora autora G. Neweklovskog i Moguš-Finkinoj karti čakavskih govora, prilagođene autorovu pristupu čakavštini i podatcima iznesenim u ovoj knjizi. Tako je iz Brozovićeve karte čakavskoga narječja K. Langston preuzeo shematski prikaz granica, ali ne i njegovu podjelu čakavskoga narječja na šest dijalekata. K. Langston je, naime, pobornik

klasifikacije čakavskoga narječja na sjeverozapadnu, središnju i jugoistočnu čakavštinu. Po uzoru je na Moguš-Finkinu kartu izradio kartu s označenim punktovima zadanoga korpusa istraživanja koje je prethodilo knjizi.

U prvom poglavlju autor promatra čakavsko narječje u kontekstu južnoslavenske dijaktne geografije i nabraja njegove posebnosti. Ključna je među njima akcentuacija, proučavanje koje smatra funkcionalnim jer omogućuje razumijevanje funkcioniranja jezičnih sustava s visinskim naglaskom (pitch accent language), tj. sustava koji imaju samo jednu razlikovnu visinu u prozodijskoj riječi. Jedan je od ciljeva ponuđene analize čakavskoga naglasnoga sustava u ovoj knjizi bio i provjeriti novije fonološke teorije primijenjene u opisima takvih sustava.

U drugome je poglavlju na temelju zapisa sjevernočakavskih govora naselja imenom Grižane, Hreljin, Jadrano, Novi, Crikvenica, Jardasi i Viškovo izložio fonetsku analizu naglasnoga sustava služeći se programom koji prenosi podatke s trake u digitalni oblik. Opisao je distinktivna prozodijska obilježja i distribuciju čakavskih naglasaka: kratkog (ä), koji nije uvijek silazan (što nije važno za fonologiju mnogih čakavskih govora jer nemaju tonske opozicije u kratkim slogovima), dugoga silasnoga (â) i čakavskog akuta (ã). Zaključio je da se pojedinačni govori razlikuju u odnosima trajanja kratkih i dugih vokala, kao i trajanjem dugih vokala. Nagla-

šeni su vokali viši, dulji i glasniji od nenaglašanih. Silazne naglaske obilježuje pretežito silazni obris (uglavnom oštro silazan), dok (ã), suprotno tradicionalnim opisima, ima uzlazni obris samo u govoru Grižana i u govoru Viškova, a u ostalim je govorima u osnovi iste visine ili slabo silazan. Podatci o akutu dobiveni za Langstonova istraživanja najpodudarniji su s podacima do kojih su došli E. Budovskaja i H. P. Houtzagers u govoru mjesta Kali, a prema kojima je jedina jasna značajka akuta da nije silazan. Naime, silazni ton pokazuje «jasan pad visine ubrzo nakon početka, uzlazni ton tendira ostati ravnim, zadržati visinu do kraja». K. Langston bitnu fonetsku razliku između (ã) i (ã) vidi upravo u sveukupnim visinskim obrisima tih naglasaka. Akustička je svojstva suprasegmentnih obilježja analiziranih govora sažeto prikazao i u pratećim tablicama (1–13).

U trećem je poglavlju autor iznio rezultate istraživanja distinktivnih prozodijskih obilježja, raspodjelu i fonološke alternacije siline, kvantitete i visine, u čemu važnu ulogu ima slogovna struktura riječi. Pri tumačenju razloga zbog kojih čakavski sustav uključuje u kategoriju jezika s visinskim naglaskom koristi se dosezi- ma autosegmentalne fonološke teorije (linearna pristupa fonologiji kojim se analiziraju glasovi na nekoliko zasebnih dionica spojenim poveznicama) i kontrastivne metode. Budući da se (ã) i (ã) prikazuju kao kombinacije

visokoga (H) i niskoga (L) tona, dubinsku je leksičku prezentaciju moguće pojednostaviti specificirajući samo H tonove pri čemu je udar predvidljiv (automatski stoji na slogu s H tonom). U promjenjivih riječi K. Langston prepoznaje tri tipa osnova: a) tip u kojem je H ton pridružen određenoj mori leksičke natuknice; b) tip u kojem su osnove popraćene H tonom koji nije pridružen jednoj određenoj mori (nestalan, fluktuirajući ton); c) tip s osnovama bez pridružena tona. Prikazujući distribuciju tona i siline u čakavskom narječju, naglašava da se neutralizacija opozicije visine najprije javila na finalnoj poziciji u rečenici i sintagmi, a zatim u ostalim u čakavološkoj literaturi utvrđenim pozicijama. Sljedeći stupanj evolutivnosti čakavskoga naglasnoga sustava, regresivan pomak siline, autor temelji na principima metričke fonologije. Istaknuo je da su u mnogim govorima izgubljeni zanaglasni dugi slogovi, no ako su zadržani u toj poziciji, opstali su i u prednaglasnom položaju. Podrobno je izložio duljenje vokala u zatvorenim slogovima, duljenje u nefinalnom otvorenom slogu i kano- vačko duljenje koje drži samostalnim razvojem unutar čakavske prozodije.

U četvrtom i petom poglavlju analizirana su prozodijska obilježja u morfološkim sustavima: naglasne i kvantitativne alternacije zajedničke su promjenama imenica, pridjeva i glagola. Tri su spomenuta akcenatska tipa temeljem klasifikacije obrazaca tih vr-

sta riječi. Prikazani su obrasci deklinacije imenica (m. i s. r. i s razlikovanjem nastavaka u N, A i V jd.; primarno imenica ž. r., s nekoliko imenica m. r., i treći, onaj imenica ž. r.) i njihova distribucija u čakavskome prostoru. U pridjeva je autor potvrdio tendenciju pojednostavljenja akcenatskih obrazaca. Obrazložio je ulogu prozodij-skih alternacija u morfologiji glagola, koja je složenija u odnosu na prethodne jer ima konjugacijske, pridjevske i adverbijalne oblike. Glagolske osnove podijelio je u primarne i sekundarne (potonje su tvorene od jednoga ili brojnih različitih derivacijskih sufikasa), a oba tipa u podtipove na temelju sufiksa ili finalnoga elementa osnove. Izdvojio je nepravilne glagole i glagole supletivnih osnova.

U šestom se poglavlju autor bavio povijesnim razvojem čakavske akcentuacije. Istraživanje je usmjerio ponajprije na rekonstrukciju akcenatskih tipova riječi i alternacija naslijeđenih iz praslavenskoga jezika. Utvrdio je niz značajki čakavskoga prozodij-skoga sustava i njegov odnos prema ostalim slavenskim jezicima i dijalektima te rekonstruirao akcentuaciju oblikâ i povijesni razvoj imeničkih akcenatskih tipova i duljenjâ, pridjevskih tipova i alternacija i glagolskih akcenatskih tipova osnova.

Na kraju je rasprave autor nabrojio preko stotinu punktova obrađenih prema upitniku za čakavske akcenatske obrasce koje je sastavio na temelju podataka u literaturi, 13 punktova

za koje je podatke ekscerpirao iz upitnikâ za Hrvatski dijalektološki atlas i 8 punktova za koje je podatke prikupio vlastitim istraživanjem, što uz popis literature (253 bibliografske jedinice) govori o ozbiljnosti njegova bavljenja čakavskom problematikom i u ovoj knjizi. Podrobna fonetska i fonološka analiza čakavske akcentuacije i akcenatskih obrazaca ponuđena u njoj bez sumnje omogućuje bolji pregled sinkronije čakavske akcentuacije, kao i uvid u povijesne razvojne činjenice kakav je u dosadašnjoj čakavološkoj literaturi nedostajao.

Silvana Vranić